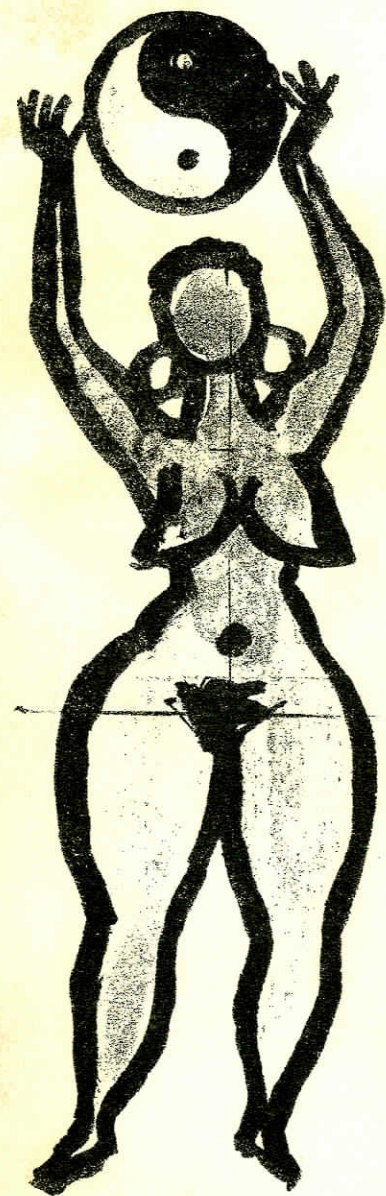

Li-ste s Annarchisme.

door
A.Cabo.

LI TSE'S ANARCHISME

door

A. Cabo

無

德

TÉ = Zijn naar eigen
structuur, deugd door
deugdelijk zijn.

LI TSE'S ANARCHISME

d o o r

A . C a b o

Wie anderen wil opvoeden,
doe het eerst zichzelf.

Men moet niet trachten met wetten
alles te dwingen, maar de samenleving
haar natuurlijke loop laten.
Trouwens het volk volgt toch alleen
die wetten, die in het eigen innerlijk
zijn gegrift. Al het andere op te
dringen is vruchteloze moeite.

(uit Staats-idee en religie / Blok)

UITGAVE : DE VRIJE - ROTTERDAM

Dok. Vrij Soc. nr. 12

T E R I N L E I D I N G

Het leven kent geen systeem, het leven IS. Zo-heid noemen de Japanners dit. Zelf behoort ik tot de gelukkigen, die alle drukte om verklaring en hypothese achter zich hebben. Noch een verlossingsleer, noch een stelligheids-waan ken ik. En ik ben daarmee niet arm, zoals religieus-ingestelden zo graag willen, maar oneindig rijk ! Juist het besef van de on-stelligheid en on-bepaaldheid, van het onophoudelijk stellen van vragen en het geven van bepaalde antwoorden, die onhoudbaar blijken, - juist het besef van on-vastheid, terwijl de woorden en gedachten als het ware vervloeien en zich vervluchtigen, bevrijdt ons voortdurend van de waan dat 'waarheid' nagelvast aan enige bepaaldheid of stelligheid bevestigd zou zijn.

Socrates bracht vragenstellers in het nauw. Hij bevrijdde hen van 'waarheid'.

Door zelf-kennis komen wij tot kennis en van kennen tot ont-kennen.

Dat is leeg-zijn in Socratische en Lao-Tseaanse zin. Want in de leegheid zetelt de potentialiteit. Niet het woord en het wederwoord, maar de logische aanvaarding zoals bij een Marcus Aurelius; daarin schuilt de juiste houding !

Spot blijft ons over voor de steeds weer opnieuw zwetsende gemeente met nieuwe en oude waarden die als 'alleen zaligmakend' ons voor-gezet worden. Spot, voor de dwangbuis-verheerlijkers en corsetten-verkopers !

Met een gezonde dosis zelfbeheersing kunnen wij veel genieten ! Heraklitisch sta ik in de stroom der dingen en aanvaard ik blijmoedig de betrekkelijkheid. Niets laat ik mij meer wijsmaken. Er is worden, veranderen en bewegen. In de tweeheid: 'stof' en beweging ervaren wij het Chinese Yang en Yin. Met de lachers lach ik mee om het ijdel vertoon en voel mij er best bij !

Oldman

Lo que bo sembra, lo bo cosechá. -
Wat je zaait, zal je oogsten.

-

Als deze samenleving 'Niet Deugd', heeft zij tot taak zich in te zetten tot verbetering.

De verbetering van de maatschappij geschiedt van binnen uit, te beginnen met de verbetering van de innerlijke mens zelf.

C o n f u c i u s

Het probleem van elk probleem is,
dat er geen probleem is.

Handwritten calligraphy in Arabic script, consisting of two large, bold characters, likely 'ج' (Jim) and 'ل' (Lam), written vertically.

9

Toen wij voor het eerst kennis maakten met Li Tse, viel hij ons eigenlijk wat tegen. Wij hadden hem anders voorgesteld. Zo gaat dat meestal met onze interpretaties. De werkelijkheid is anders dan onze verbeelding.

Een rustige man stond voor ons, glimlachend, bedachtzaam aan een pijp zuigend. Geen woeste, wilde baard, geen ongekamde haren, geen open kiel. Zijn voeten in sandalen, de mouwen opgestroopt en aan de rechterhand een trouwring.

Zijn veel jongere Cubaanse vrouw bracht ons koffie in witte kommen. In een wijde kleurige rok liep zij als een feest van zon en palmen door het lichte vertrek met rotanstoeltjes en witte muren.

Zij had een prachtige mat-bruine kleur en een natuurlijke gratie. Make-up was haar vreemd. Lange wimpers overschaduwden haar zwarte ogen. Om haar mond vleugde een humoristisch lachje. Een dun snoer van houten kralen accentueerde de korte zuil van haar volle hals.

Wij moesten aan een schilderij van Paul Gauquin denken.

Op blote voeten liep zij geruisloos over de maten die kwistig door de woning verspreid lagen. Zoals bij Maigret van Simenon lagen overal pijpen. Wij wisten dus dat Li Tse de nicotine in haar meest eerlijke vorm niet versmaadde.

Door het vierkante raam zonder vitrage maar met een papaverrode omlijsting keken wij op een gazon met achterin een gebroken pruimeboom en een diep doorbuigende wilg.

Onze eerste sensatie was er een van een voorna-me rust. Na de vulgaire straatdrukte van trams, auto's en bromfietsen, een ware lafenis !

Het kleine sierlijke vrouwtje nam plaats naast haar man op een lage rieten bank.

Li Tse stopte een verse pijp en stond op om een wandmatje recht te hangen. Hij opende het gesprek met een uitspraak van Confucius.

Waarna hij de Amerikaanse denker Santayana aanhaalde. Santayana die in de voorrede van zijn 'Scepticism and animal Faith, Introduction to a System of Philosophy', zegt: Nòg een filosofisch systeem ! Heeft een lezer lust om te lachen, ik kan hem verzekeren, dat ik meelach ! Mijn systeem is niet van mij, het is niet nieuw, en het is eigenlijk geen systeem. Ik volg het gezond verstand, dat beter is dan alle filosofische scholen, en daarbij mijn eigen idee. Zo maak ik mij zelf vrij en laat anderen vrij op hun manier te denken en zich vrij uit te drukken.

Begin van alle wijsheid is dit, dat het dwaas is, naar een oorsprong aller dingen te zoeken of naar een eerste principe, waaruit alle kennis afgeleid zou kunnen worden. -

Wie als een vlieg door het leven fladdert, mag beginnen met de stelling van heraklitos, dat alles in beweging is; wie met een slakkengang over de aarde kruipt mag met Parmenides geloven, dat alles onveranderlijk is; maar de een heeft niet meer gelijk dan de ander. Het is de uitkomst van alle theorieën dat er geen enkele houdbaar is. Het denken leidt noodzakelijk tot absolute twijfel, twijfel ook aan de twijfel zelf ! -

Ik ben niet hartstochtelijk gehecht aan het bestaande, en ik waardeer deze wereld meer om het spiegelbeeld, dat ze mij toont dan om de wildernis van feiten waaruit ze bestaat. Haar de rug toekeren is ten slotte misschien de diepste wijsheid. Laten we naar bed gaan en de kaars uitblazen ! Maar s'morgens denken we weer anders. Misschien zullen eindelijk allen het eens worden over het Nihilisme, het eenvoudigste van alle systemen...

Een lange inleiding was het zo na de eerste begroeting. Langzaam trok hij aan zijn oude pijp waarin de smeulende tabak knetterde.

En ineens wisten wij, dat onze eerste indruk verkeerd was geweest.

Li Tse was in hart en nieren Anarchist evenals zijn donkere echtgenote die met korte fel-le opmerkingen de kalme woorden onderstreepte. Zoals alle Chinezen was hij relativist. Met Heraklitus zei Li Tse, alles stroomt en wij kunnen geen tweede maal in de zelfde rivier baden. Eigenlijk was hiermede alles gezegd, dit was het uitgangspunt en het sluitstuk. Het Yin en Yang dat in eeuwige beweging elkander doorstroonden en op elkaar inwerken. Tijdens het gesprek dachten wij meermalen aan Büchner's 'Kracht en Stof' waarin ook elk vast fundament weggelachen werd. Heel Li Tse's anarchisme ademde een bezonken geest. Een mengeling van aanvaarding van de evolutionaire gang van zaken in natuurwetenschappelijke betekenis en een protest tegen machts geweld en rassendiscriminatie.

Het Yang en Yin waren beide bij hem in evenwicht, maar zo nu en dan domineerde de een boven de ander.

Wanneer wij de negerhaat aanroerden, kregen zijn ogen een harde uitdrukking en zijn anders glimlachende mond een harde trek. Want één ding werd ons wel duidelijk, hij had naast China zijn hart verpand aan het zwarte Afrika. Daarvan getuigde dan ook de grote tekening van een Kongolese moeder met kind die boven de haard hing. Ik houd van goede muziek, van vogels en ruw hout zei hij zacht. De muziek als essence van Tao, de vogels als levende symbolen van vrijheid en het ongeschaafde hout, met haar prikkelende harsgeur, als tastbaar bewijs dat elke bemoeienis van buitenaf het edele teniet doet. Van de tienduizend dingen houd ik. Van het leven in zijn totaliteit, niet Siddharta had gelijk, die het leven lijden vond, noch Jezus die tegenover het lijden de genade plaatste.

Een ondergaan, niet willoos, maar met de stroom mee, is de juiste houding. Een Li in elke omstandigheid.

Jammer is het dat de oude zegswijze: 'Alles heeft zijn tijd', in het kabaal van vandaag verloren is gegaan. Wij kunnen een zaadje in de grond stoppen, maar hemel en aarde zullen het moeten bewerken. En zo dit zaadje Tē bezit, zal het uitgroeien tot een machtige boom. Geen jachtige tuinier, noch een vooruitstrevende zakenman zal aan dit verloop spoed kunnen bijzetten. Zo is het met de tienduizend dingen. Alle trompetgeschal en wapengekletter kunnen nooit een proces verhaasten. Wel de vooruitgang steeds weer terugwerpen tot een voorstadium. Zien wij niet dat iedere oorlog voert tot primitiviteit en brute dierlijkheid. De schitterendste wapens zijn werktuigen van onheil en zij worden door de mensen verafschuwd. Hij die Tao heeft, laat de wapens ongebruikt.

Li Tse kwam op gang met een zachte nadrukkelijke manier van zeggen. Dan weer hingen zijn woorden als wierook om ons heen, dan weer vlamden zij op als de papavers en vurige zonnen op de uitbundige rok van zijn liefvallige bruine vrouw.

Laten wij toch vooral niet steeds anarchisme en revolutie onafscheidelijk samen koppelen! Dit misverstand heeft al zoveel verdachtmaking opgeleverd! Iedere ware individualist is een anarchist. Want welke individualist duldt bemoeienis met zijn zaken? Daar ligt toch de quintessence van de anarchist.

Zodra een vogel gekooïd wordt is het geen vogel meer.

Wij kregen een tweede kom geurige thee ingeschonken uit een rood stenen potje dat op een houtskoolvuur stond.

In de sering buiten streek een merel neer.

Witte bloemblaadjes dwarrelden langs de stam.

Li Tse streek liefkozend over het verschoten kaff van een klein boekje. Toch houd ik van de revolutionair Bakoenine. Hij is mij meer lief dan de anderen. U zult opmerken dat zijn ideeën vandaag de dag weer belangstelling vinden. Nee, deze vlam zal niet gedooft worden. Van de Russische rebel kwamen wij bij Stirner. Stirner, ja de egoïst! Li Tse's vrouw zei lachend: 'Een oude liefde van mijn man'. Lang heeft hij met 'engel' Stirner geworsteld. Plagend tikte zij haar Chinese echtgenoot tegen zijn neus. 'Zeg maar Li, dat het je moeite gekost heeft'. Ruitertijk erkende hij. Stirner is grandioos volgde hij. Een spiegel is hij van onze menselijke en dierlijke driften. Een onbarmhartige Messias die tot op het bot heel de mens heeft uitgekleeft. Met een kleine vrijheid kunnen wij de dichtregels 'goede dood wiens zuiver pijpen' op hem van toepassing brengen. Want het is de dood die hier met stille ironie en knokkelhard de egoïst in al zijn egoïsme toont. Alleen, en hier greep onze gastheer een nieuwe koele pijp om deze omzichtig te stoppen, alleen die profetie, dat recept om enkeling onder enkelingen te blijven, dat is westers. Dat is de dood van deze beschavingsronde. Want niet alleen is dit afschuwelijk, maar vooral het is niet waar. Wij hebben elkaar nodig, anders; wij kunnen niet zonder de ander leven. Gebonden zijn wij aan de ander zoals het kind aan de moeder, zoals het foetus in de moederschoot. Vanaf dit moment hoorden wij de Aziaat. De beschouwende sociale mens uit het rijk van het midden. De bekwame mens zonder strijdlust. De kloeke strijder die geen boosheid kent. Want zo, zei Li Tse meermalen tijdens ons gesprek, alleen de liefde overwint, alleen de liefde behoud.

Daarom, hoe ons samenzijn ook mag verlopen, bedenk, ik profeteer niet. Ik breng geen heilsleer, ik praat mijzelf uit zoals die leeuwerik daar hoog tegen de wolken. Ik vraag geen navolging. Ik verlang geen strijd. Maar mocht er uit ons praten strijd ontstaan, dan geef ik er de voorkeur aan, mij te verdedigen. Liever ga ik één stap achteruit, dan een meter vooruit. Dat is tegenstand bieden zonder op te trekken. 'De arm ontbloten zonder kracht te tonen'. Doen alsof de vijand er niet was, handhaven zonder te strijden. Strijdloos overwinnen, het lijkt voor de meesten laksheid, luiheid en laf zijn. Maar het is de juiste houding van de sterke. De mens is niet iets dat af is. Voortdurend is hij in wording, zoals alles steeds in wording is. Een voortdurend onderweg zijn.

U moet weten waarom ik Stirner niet af kan wijzen. Stirner lijkt in veel opzichten op Mo-Ti, alleen met dit verschil dat Mo-Ti wel degelijk een programma had. In één zaak komen zij overeen, in hun appèl aan het egoïsme. Stirner heeft maling aan hervorming en menselijkheid. Mo-Ti daarentegen doet tevens een beroep op ons. De mensen doen elkaar kwaad en betrachten de universele liefde niet, omdat zij niet goed nadenken. Stirner hoont de universele liefde inclusief het kwaad. Hij heeft zijn zaak op niets gesteld, en hij is zichzelf het naast. Zo is inderdaad onze houding. Of wij nu katholiek, mohammedaan, boeddhist, of wat ook zijn, onder het mom van leuzen en verpakking, uniform of priesterlijkheid bedrijven wij ons egoïsme. Stirner houdt ons de spiegel voor. Maar als recept deugt het niet. Daarom zegt Mo-Ti uitdrukkelijk dat het uiteindelijk het allerbeste, ja het nuttigst is voor zichzelf, om universele liefde te betrachten.

Want daar bereikt men het meeste mee. Wanneer de mensen kunnen inzien, dat het hun eigen belang en gelijk in aller belang is om elkaar zonder uitzondering lief te hebben, dan is hiermee de hervorming van de wereld beklonken. Gebruik dus steeds uw verstand en bedenk hoeveel beter het voor u zelf is om anderen goed te doen. Als iedereen dit nu maar inzag, dan hadden wij een betere wereld. Het klinkt ironisch en nuchter maar, en hier onderbrak Li Tse zichzelf om zijn uitgegane pijp aan te steken, deze liefde is er een van beloning. Meer voel ik persoonlijk voor het niet-ingrijpen. Voor mij ligt de kracht in toegeeflijkheid. Het verval onder de natuurlijke bindingsvormen is juist een gevolg van te grote bemoeiingen. Ik ben wel voor de zelf-verwezenlijking en daar raken Mo-Ti en Stirner elkaar. Het zijn zo je bent. Het vanzelf zijn. Dat is het enige zinvolle, dat er is. Het is een meestromen met Tao. Een opgaan in het dagelijks gebeuren. Kijk hier, hij nam een ander boek van de plank, is dit niet duidelijk en tevens geestig gezegd: 'wanneer een man van zijn vrouw eist, dat zij steeds jong en aantrekkelijk zal blijven, is dit illusoir.' Maar als hij dit niet eist, en zich steeds beperkt tot het actuele nu, dan ervaart hij hierin juist het zinvolle. De vrouw die nu jong en schoon is, kan hij liefhebben in volle overgave. Inderdaad is de kus niet eeuwig, maar in de momentale beleving ervaart hij de diepste betekenis ervan. Deze ervaring is tijdloos en intens. Ja, ik weet, u hoort weinig of niets over maatschappelijke vraagstukken en doctrinaire zaken. Voor mij is de branding van elke politiek een spel, een oneerlijk spel. Men goochelt met menselijkheid, maar de mens komt er niet aan te pas.

Intriges, strijd en machtsvertoon is het. Politieke belangen, invloed en verovering. Neen, bij mij zult u niets over veldslagen, generaals en plunderingen horen. Want hoe wij deze materie ook benaderen, en tegen welk decor het ook opgevoerd mag worden, politiek is demagogie. Een geraffineerde kunst van macht over anderen uitoefenen.

Hij vouwde een krant open en citeerde: 'anarchisme omvat mens en mensheid'. Anarchist zijn vereist een bepaalde levenshouding. Dit mens zijn in de mens is door geen onderdrukking te doden. De idee van het anarchisme is nimmer te doden of te vernietigen. Het mag er dan in sommige perioden van ons leven somber uitzien, de teleurstelling en de desillusie kan groot zijn, de activiteiten geslonken, maar leven en strijd is er immer. Rustig, monotoon las hij het artikel uit en besloot: 'De idee van het anarchisme vraagt de gehele persoon.' Uit zijn leven en beleven spreekt zijn idee. Hetgeen wil zeggen dat de anarchist geen soort übermensch behoort te zijn, maar eerder het tegendeel.

Wel is hij de vrijgevochten en altijd weer opnieuw vrijvechtende mens voor wie het anarchisme als hoogste ideaal geldt. Waarbij het individu als zodanig met zijn hebbelijkheden en onhebbelijkheden, met zijn aard en gewoonten, genoeg verschillen toont met zijn soortgenoten om het leven gevarieerd te maken. Het anarchisme heeft ook nog zijn indien wij niet alleen letten op het neerdrukkende en het verlamdende wat de destructieve krachten vandaag de dag over ons uitstorten, maar wanneer wij tevens letten op het constructieve, op het opbouwende, wat wij ook onmiskenbaar kunnen waarnemen.

Een zwart meisje met korte dikke vlechten kwam de kamer binnen. Mijn Afrikaanse buurmeisje stelde Li Tse haar aan ons voor.

Zij kwam een tekening brengen. Met kinderlijke trots liet zij het zien.

Een gebogen slanke boom, waarvan de kruin met een wilde bos bladeren, naar de aarde neigde. 'Wat buigt, breekt niet', stond er onbeholpen onder geschreven. Verlegen gaf zij ons een hand en verdween even plotseling als zij gekomen was.

Een wit jurkje over een zwart figuurtje. Gebotseerd door moeder natuur. Een mensenkind dat eveneens als wij haar hart links droeg, rood bloed door haar aderen had stromen en liefde, pijn en verdriet kende. Deze bespiegeling kwam in ons op toen wij haar bijna negerinnetje hadden genoemd, maar nog juist begrepen dat het woord neger en nikker discriminatie inhielden. Li Tse schoof ons de tabakspot toe. U zult het misschien niet allemaal 'machtig interessant' vinden, om maar eens een uitdrukking van deze tijd te gebruiken. Wanneer u gekomen bent om problemen te horen, of een terrorist aan de arbeid te zien in zijn spelonk, dan.....hij haalde zijn schouders op en wees naar de twee bomen achter in de tuin.

Er is geen conflict. Er is alleen weten en niet-weten. Zoals er doen en niet-doen is. Er zijn de tienduizend dingen en temidden daarvan staan u en ik. Wij gissen, wij praten over anderen en soms ijdel over onszelf. Wij vergeten, wij protesteren en zijn bescheiden en ook onbescheiden. Wij eten het vruchtvlees en met de pit gooien wij vaak de kern weg. Ergens zijn wij allen revolutionair. Maar dan naar binnen toe. Via onze droom komen wij tot liefde, en via liefde komen wij tot verbroedering. Wilt u nog koffie of mag ik u een glas bourgogne aanbieden? Een streep zon plekte over een Surinaams plastiekje. Een tikje gehavend door ouderdom maar rijk aan rust.

Er is niets absoluuts, ging hij peinzend verder. Er is alleen betrekkelijkheid en deze relativiteit is onze realiteit; kijk dat is de paradox. En daaruit is de anarchie geboren. De stroom der wereldse dingen is voortdurende stroom. De strijd duurt eeuwig zei eens Heraklitus, geen ding onstaat en evenmin vergaat het, maar uit bestaande dingen wordt het samengesteld en weer ontbonden. Juister zou het dan ook zijn als wij voortaan spraken van verbinding en scheiding. Er is niet meer dan alles, maar ook niet minder dan alles.

Wij moeten oog krijgen voor de wisselende schoonheid, want uit beleven komt kennis en ik herhaal, uit kennis komt liefde. Maar ja, en weer haalde hij zijn schouders op, alles heeft zijn tijd en we zijn er nog niet aan toe. Sommigen ja, sommigen wel, maar weinig. Wat voor muziek wilt u horen, onderbrak hij zichzelf. Verrast keken wij op na deze plotselinge wending. Kijk wanneer wij over de Rus gesproken zouden hebben zou ik Bartok of Beethoven gekozen hebben, maar nu, nu zou ik zeggen iets romantisch. Schubert bijvoorbeeld of nee, Chopin. Het kittige zwartharige vrouwtje liep naar de pick-up, koos een plaat uit een zwart kistje en legde hem op de draaiende schijf. Helder klonk een piano door de middag. Li Tse legde een arm om de schouders van zijn Yin. En het was alsof beide onze aanwezigheid vergeten waren. Schuin stond zonlicht over het grastapijt waarin een kinderbal geel opvlekte als een vreemd hemellichaam dat op aarde was neergekomen. Weer be kroop ons de vraag; Is Li Tse werkelijk een Anarchist?

Want dit is wel duidelijk, de ingebeelde gedachten kunnen wij het moeilijkst kwijtraken. Altijd weer associëren wij het anarchisme met wapperende vlaggen en opengebroken straten. De pick-up sloeg met een korte tik af. Toen klonk de schaterlach van Li's vrouw; zegt u maar gerust, dat u dit vreemd vindt, maar wij houden ervan te zijn zo we zijn. En met een kinderlijke speelsheid liet zij de safier los op een Cubaanse cha cha cha.

Het Zuid Amerikaanse ritme cadansde uitbundig door de witte ruimte. Kijk dat is nu Tao, je wilt het grijpen en het is er niet. En juist dat ongrijpbare is Tao. Het heeft geen naam maar in elke naam is het aanwezig. Die muziek is Tao, maar als je die muziek Tao noemt, dan is het geen Tao. En weer lachte mevrouw Tse. Hield zij ons voor de gek? Meende zij wat zij zei? Na de plaat, viel de stilte over ons. Alsof de tijd nooit uitgevonden was, zo zaten wij daar bijeen. Een Siamse Boeddhabeeld glimlachte sereen in eeuwige meditatie verzonken.

Dit is Nirwana, zei Li Tse.

Toen begrepen wij ineens. Niets met woorden had alles te maken. Niets met zinnen, namen en etiketten.

De deugdzame is geen veelprater staat in Tao Tè Tjing.

Hier kregen wij de praktijk van deze wijsheid.

In haar vierkante keukentje bereidde onze gastvrouw een kostelijke nassi-rames.

Houdt u van pika? - vroeg Li Tse. Wij begrepen dat pika heet moest zijn en knikten van ja. Hij dekte een ronde tafel, legde matjes en bestek op het blad en hielp bij het binnenbrengen van blauwe kommen waarin het maal dampte.

Wij keken naar de bloemen naast ons glas water, de lampion aan de zoldering en de gebakken taugé in onze schalen.

Na de wijn gaan wij verder, verontschuldig de Tse. U wilt veel weten, niet? U wilt waar voor uw geld; het naadje van de kous en het onderste uit de kan. Maar er zijn naadloze kousen tegenwoordig en kannen zonder bodem. Laten wij de humor hoog houden en bij alle gedegenheid het aroma niet verwaarlozen.

Na de grape-fruits met suiker, stopte Li Tse drie korte pijpen, haalde enkele boeken uit zijn kast, en begon zonder verdere inleiding over Freud. U weet natuurlijk dat deze meester van de hersens ons een rijkdom aan gegevens heeft nagelaten. Door hem hebben wij een inzicht van de geschiedenis gekregen, die elke andere beschouwing omver werpt.

Een Napoleon, een Brutus, een Schopenhauer en Nietzsches komen nu anders uit de verf. Hun biologische bindingen, hun complexen en neurosen blijven niet langer in de schemer. Daarom, laten wij deze man niet verwaarlozen, wanneer wij over anarchisme spreken.

Van Sigmund stapte hij over op de seizoenen en van de jaargetijden op de geweldloosheid van Gandhi. Een universele waarheid was er niet, wel een individuele. Ieder had zijn eigen waarde en waarheid. Daarnaartoe leven in harmonie was de oplossing. Het vastleggen en opdringen van waarheden was onrust zaaien, haat kweken en oorlogen ontketenen.

Een ieder in zijn eigen waarde laten, daar ging het om. Wij herkenden dan weer Stirner, dan weer Bakoenine tussen de woorden door. Het was als het ware een synthese van deze twee, overkoepeld door een azuurblauwe hemel

van oude wijzen, op buffels, in wapperende kleden. Het peilen van menselijke hartstochten was een hobby van hem. De schijn van het wezen te scheiden en de kitsch van de kunst te ontdoen, kijk dat was ten voeten uit Li Tse. Maar niet alleen hij, ook zijn vrouw was een waardige component. Yang en Yin stonden hier in levende lijve voor ons. Ken uw mannelijke kracht maar betoon vrouwelijke zachtheid behoorden bij hem. Zij wat het mysterieuze, moederlijke, aroma zoals Borel ons in geestvervoering liet weten in zijn filosofie. Elke vorm van egoïsme wees Li Tse af. Steeds weer toonde hij aan hoe wij met en door elkander leefden. Een samengaan van alle huidkleuren is de oplossing voor de wereldvrede. Uit de menging en paring van de verschillende volken kan een gelukkiger mensheid ontstaan. Iedere andere oplossing moet falen.

Vanuit de kinderkamer klonk ineens een luid gekrakeel. Li Tse glimlachte. De jonge garde, erfgenamen tot in genen, opnieuw beginners van de grond af aan. In zijn conversatie bestonden geen taboe's, wel hield hij het decorum hoog, en verviel niet in een moderne openhartigheid die in vulgariteit verzande. Elke redenerie ging uit van Li.

Het was inmiddels avond geworden. Mevrouw Tse ontstak twee lampen die naar het plafond gericht waren, zodat een diffuus licht op ons neerdaalde. Heeft u wel een Marcus Aurelius gelezen? Kent u dit uit het vijfde boek? Spoedig, zeer spoedig zijt ge niets dan as of een geraamte, misschien nog een naam, misschien zelfs dat niet. Maar ook een naam is een klank, een echo. De dingen die in het leven het hoogste gewaardeerd worden zijn, hoe rot en gering, als hondjes die elkaar bijten of kleine kinderen die kibbelen

en zó lachen zó huilen. Maar trouw en bescheidenheid, rechtvaardigheid en waarheid komen niet aan bod. Gij kunt altijd een rustig leven leiden zo ge slechts de rechte weg volgt en dienovereenkomstig denkt en handelt.

En in het zesde boek staat: de materie waaruit het heelal bestaat is voegzaam en kneedbaar.

De haar beheersende rede heeft op zichzelf geen enkele aanleiding om kwaad ermee te doen. Zij toch is niet slecht, doet niets wat slecht is en geen enkel ding wordt ooit door haar gedeerd.

Mevrouw Tse schonk ons een glas papayasap in. De tuin lag nu zwart achter de vierkante ruiten.

Hij nam een ander boek van het stapeltje. Uit de tuin van Epicurus, lazen wij. Ik wil u slechts één citaat laten horen vervolgde hij en dan doe ik dat met een speciale reden die ik niet zal toelichten. Het spreekt voor zichzelf: Men moet zichzelf bevrijden uit de kerker van de bezigheden en van de politiek.

Wij zagen niet dadelijk het verband tussen het eerste en het laatste. Op onze gezichten moest dan ook verbazing te lezen geweest zijn. Rookwolken zwierden uit de pijp van Li omhoog. Een afgebrande lucifer knapte op een bakje en vlamde even op. Wij dronken het zoete vocht en zwegen. Gewend als wij waren alles in gelid te plaatsen en logisch te verklaren moesten wij wennen aan het van de hak op de tak springen. Maar ook zagen wij nu duidelijker dan ooit waarom Chinese kunstenaars één of twee bamboe's tekenden met daartussen een zwevende vogel.

Had Anaximander niet reeds gezegd; waaruit het zijnde zijn ontstaan heeft, daarin heeft het ook zijn vergaan volgens de noodzakelijkheid. Het gaat er om de tegenstrijdigheden te aan-

vaarden, in die acceptatie ligt de oplossing. De waarheid van het zijn en niet-zijn, van het éne en het vele, is te begrijpen in het worden, in de gedachte dat alles (de tienduizend dingen) één is (Tao). De wereld is in waarheid niet óf het zijnde óf het niet-zijnde; zij is noch zijn, noch niet-zijn, omdat zij in beide één is.

Glimlachend keek onze gastheer ons over zijn pijp aan. Zeg het maar, u wilt weten, is dat mijn anarchie? Ja, zeg ik meteen. Een leven zonder dwang is vrijheid en de mogelijkheid om het leven te leven, dat leven wat ons als individu het beste past. Maar nooit zonder de ander. Wat vernietigt deze vrijheid, wat remt ons in dat zelf-zijn? De staat. U merkt het elke dag; de staat is het kwaad, de voornaamste aanrander, uit de staat komt elk bedrog, verdrukking en list voort.

Nu vraagt u of wij het zonder staat kunnen stellen.

U hebt geen behoefte aan die staat, maar die medemens, wél denkt u. Vraag het die ander, hij zal hetzelfde antwoorden, ook hij kan hem als kiespijn missen. Slaan de mensen elkaar dan niet de schedels in als er geen staatswetten meer zijn? Ik hoor het u al vragen. Het is de tegenwerping die veel gemaakt wordt. En nu lees ik u woordelijk het antwoord van Berkman voor waar ik het helemaal mee eens ben: Indien ze dat werkelijk zouden doen, waarom zouden ze het doen? Zo maar uit louter genoegen, of ten gevolge van bepaalde oorzaken? Misschien vinden we als, we deze oorzaken nagaan een middel om ze weg te nemen. Laten wij eens aannemen, dat u en ik en een aantal anderen schipbreuk hebben geleden en dat wij ons samen bevinden op een eiland, dat rijk is aan fruit van alle aard. Natuurlijk zouder wij moeten werken om ons voedsel te

verzamelen. Maar veronderstel nu, dat er onder ons één is, die verklaart dat alles aan hem toebehoort en dat geen der anderen ook maar iets zal krijgen indien hij die éne niet eerst tol betaalt. Wij zouden boos worden, nietwaar? Wij zouden om zijn aanmatiging lachen. Mocht hij het ons met zijn praatjes lastig proberen te maken dan zouden wij hem in zee werpen, nietwaar, en dat zou hem wel bekomen, meent gij niet?

Veronderstel nu, dat wijzelf en onze voorvaderen het eiland bebouwd hebben en er alles hebben tezamengebracht wat nodig is om gemakkelijk te leven en dat nu plotseling iemand er binnen komt vallen en recht op alles wat daar is laat gelden. Wat zouden we zeggen? Wij zouden hem negeren niet? Wij zouden hem vertellen, dat hij zich bij ons kan voegen en ons bij de arbeid helpen. Maar veronderstel, dat hij zich ook verder laat voorstaan op zijn eigendomsrecht en dat hij een stukje papier voor de dag haalt waaruit dat zou blijken? Wel, wij zouden hem meedelen, dat hij gek is en wij zouden aan ons werk gaan. Maar indien hij nu een 'staat' achter zich heeft, dan zal hij een beroep op die staat doen om zijn 'rechten' te beschermen en die staat zal dan politie en soldaten zenden, om ons uit ons bezit te onttrekken en de 'wettelijke eigenaar' daarin te herstellen. Dat is de functie van de staat; dat is het enige doel en de enige werkzaamheid van de staat. Meent gij nu nog, dat zonder datgene wat wij staat noemen, de mensen elkaar zouden beroven en doodslaan? Is het niet eerder zo, dat wij juist MET de staat roven en moorden? Want het is de staat, die ons niet ons rechtmatig bezit garandeert, doch het ons ontnemt ten bate van lieden, die er generlei recht op hebben.

Wanneer gij morgen ontwaakte met de wetenschap, dat er geen staat meer was, zou dan uw eerste gedachte zijn de straat op te lopen en daar iemand dood te slaan? Neen, dat is onzin. We spreken natuurlijk van gezonde normale mensen. De abnormale, die moorden wil, laat zich ook niet door de staat weerhouden. Maar die behoort tot de zorg van de dokter en de psychiater; die behoort naar het ziekenhuis te worden gebracht en in behandeling te worden genomen. Het is waarschijnlijk, dat wanneer gij of uw vriend zoudt ontwaken om te bevinden dat er geen staat, geen regering meer is, gij spoedig aan het werk zoudt gaan om uw leven in te richten in overeenstemming met de nieuwe omstandigheden. Het spreekt natuurlijk dat indien gij dan lieden zoudt zien die zich aan alles te goed doen terwijl gij van de honger omkomt gij de mogelijkheid om ook te eten op zoudt eisen, en dat is volmaakt in orde. En zo zou een ieder doen, hetgeen betekent dat de mensen het maar niet goed zouden vinden, dat een individu alles tot zich trekt, maar dat zij zouden verlangen daarin te delen. Het betekent verder, dat de armen zullen weigeren nog langer arm te zijn, terwijl anderen in weelde baden. Het betekent, dat de arbeider zal weigeren zijn produkt aan de baas af te staan, die er zich op beroept de fabriek te bezitten en alles wat daarin gemaakt wordt. Het betekent, dat de boer niet zal goedvinden, dat duizenden hectaren grond ongebruikt liggen, terwijl hij geen land genoeg heeft om zichzelf en de zijnen te onderhouden. Het betekent, dat niemand zal worden toegestaan, land of produktiemiddelen te monopoliseren. Het betekent, dat particulier bezit van de levensbronnen niet meer toegestaan zal zijn.

Als de grootste misdaad zal beschouwd worden, zoveel bezit te hebben, als niet in een do-zijn levens verbruikt kan worden, terwijl anderen geen brood bezitten voor hun kinderen. Het betekent, dat alle mensen hun aandeel zullen hebben in de sociale rijkdom en dat allen zullen helpen, die rijkdom te produce-ren.

Het betekent, in het kort, dat voor het eerst in de geschiedenis der mensheid het goede het recht en de gelijkheid heersen zouden in de plaats van de wet.

Gij ziet, dat het vernietigen van de staat, tevens inhoudt het vernietigen van de monopolie en van het particulier bezit van de produktiemiddelen.

Daaruit volgt, dat wanneer de staat vernietigd is, de loonslavernij en het kapitalisme volgen, want zij kunnen niet bestaan zonder de staat.

Precies zoals de man, die in mijn vroegere voorbeeld eigendomsrecht wilde laten gelden op het eiland zijn eis niet zou kunnen doorzetten, zonder hulp van de staat.

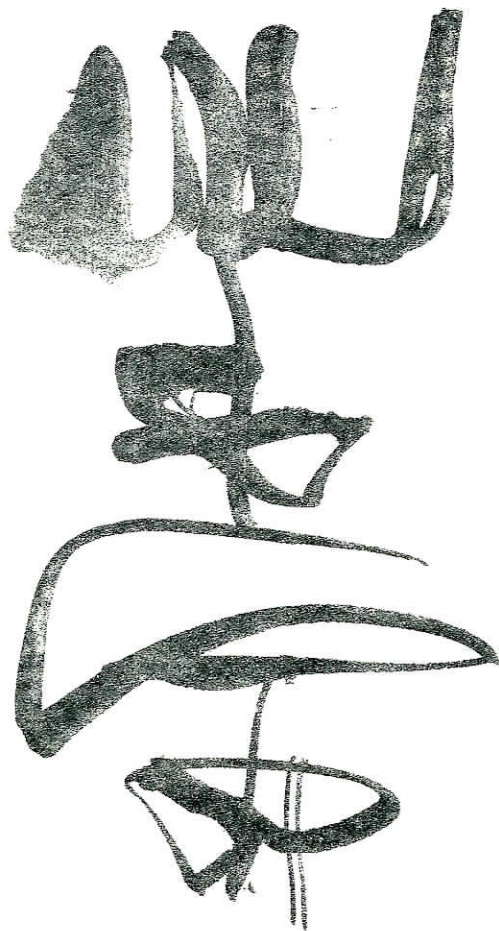
Dit voorbeeld van vrijheid zonder regering is anarchie.

Li Tse sloeg het boek toe en nam het rode deeltje van Bakoenine ter hand:

De mensheid zal de trap van ontwikkeling, waarop de staat staat, spoedig achter zich hebben.

Vanaf het begin der maatschappij in de geschiedenis tot op onze tijd heeft er altijd en overal onderdrukking der volkeren door de staat plaats gehad. Moet men daaruit afleiden, dat exploitatie en onderdrukking met het bestaan der menselijke samenleving zelf onaf-scheidelijk zijn verbonden? Zeker niet!

Het grote en ware, het eeuwige legitieme doel der geschiedenis is onze humanisering

en emancipering, de ware vrijheid en het welzijn van elk in de maatschappij levend individu. In de triomf der menselijkheid ligt tegelijk het doel en de eigenlijke zin der geschiedenis. En deze triomf kan slechts door de vrijheid worden verwezenlijkt. Zoals in het verleden de staat een historisch noodzakelijk kwaad was, even noodzakelijk zal hij vroeger of later geheel moeten verdwijnen. Op de eerstvolgende trap van ontwikkeling, die de mensheid spoedig moet bereiken, zal een sociaal samenleven der mensen op grond der rechtsnormen, dat overeenkomsten moeten worden nagekomen, de plaats van de staat innemen.

Ook na de afschaffing van de staat zullen de mensen sociaal samenleven. Het doel van de menselijke ontwikkeling, 'de volkomen menselijkheid', kan slechts in een samenleving worden bereikt.

Buiten de samenleving zou de mens eeuwig een wild dier of een heilige blijven, wat ongeveer op hetzelfde neerkomt. Tenslotte kan de geïsoleerde mens niet het bewustzijn van zijn vrijheid hebben. Vrij-zijn betekent voor de mens, door degenen die hem omgeven, als vrij te worden erkend en behandeld.

De vrijheid is dus geen zaak van isolement, maar van mutuele overweging, niet van afsluiting, maar van verbinding. Ze is voor elk mens slechts de afspiegeling van zijn menselijkheid, dat wil zeggen, van zijn mensenrecht zoals dat leeft in het bewustzijn van zijn broeders, zijn gelijken.

Mijn vrijheid, mijn waardigheid, bestaat daarin dat ik als mens gerechtigd ben geen ander mens te gehoorzamen en slechts volgens eigen overtuiging te handelen.

Ik zelf ben slechts in zoverre een vrij mens, als ik de vrijheid en de menselijkheid van alle mij omgevende mensen erken. Daardoor alleen, dat ik hun menselijk karakter acht, acht ik ook het mijne. Een menseneter, die zijn gevangenen als een wild dier behandelt, en opeet, is zelf geen mens, maar een dier. Een slavenhouder is geen mens, maar een meester. Ik word alleen waarlijk vrij, door de vrijheid, zodat, hoe meer vrije mensen er rond mij zijn, en hoe dieper en wijder en uitgebreider hun vrijheid is, des te dieper en wijder ook mijn vrijheid wordt. Elke slavernij van mensen is daarentegen tegelijk een beperking van mijn vrijheid. Of, wat op hetzelfde neerkomt, een ontkenning van mijn menselijkheid door hun dierlijkheid. Een vrije samenleving kan echter niet door gezag, maar slechts door overeenkomsten worden samengehouden.

Eenheid is het doel, waarnaar de mensheid met onweerstaanbare macht streeft. De mensen zullen zich dus zoveel mogelijk verenigen, maar zij zullen in de plaats van de oude, van boven naar beneden op geweld en autoriteit opgerichte organisatie, een nieuwe stichten, die geen andere grondslag heeft, dan de natuurlijke belangen, behoeften en *n e i g i n g e n* der mensen.

Op tafel stond een rond olielampje welke hij aanstak. Het wierp een ring van geel dansend licht op de matting. Met een licht wiegen in de heupen liep zijn vrouw door het vertrek en verdween naar haar keukentje.

Op de deur die zij stil achter zich sloot, stond wit op rood een Chinees karakter geschilderd.

Tegen één der muren stond een laag kastje van Braziliaans hout. Naast een Sansiveria stond een Afrikaans voorouder beeldje.

De stem van Li Tse verbrak de stilte; het altruïsme dat door de mensen in hun betrekkingen tot elkaar geopenbaard wordt, verschilt niet in de soort van het altruïsme en de samenwerking die door andere sociale dieren wordt ontplooid. De overwegingen en het zich verenigen heeft een zelfde oorzaak. Zowel bij apen, wolven, mensen en wespen. De oorsprong van de menselijke samenleving moet daarom worden gezocht in de mierenhoop en in de wildernis. Het feit dat altruïsme ontwikkeld is door de samenwerking der individuen met elkander en tegen anderen is een veelbetekenend feit voor een goed begrip voor de ethische verschijnselen op onze aarde.

Wij waren zo langzamerhand gewend geraakt aan de gedachten sprongen van onze vriend. Het was een soort van Zen, een judo van de geest. Het doorbrak de cliché-wijze van denken. Het was een artistieke manier van gesprek-voeren.

We maakten zo kennis met gedachten uit alle tijden. Met de kosmische en sociale samenhang waarmee ons eigen bestaan verbonden is. Maar wij maakten niet kennis met de existentiële vertwijfeling van een Sartre.

Deze anarchie van Li Tse borg een serene rust en tevens een humor die weldadig aandeed. Het gezellige interieur, het zwijgen tussen de woorden, het gezamenlijk zitten met een Chinees en zijn Cubaanse vrouw was feestelijk. Het stimuleerde tot humane bezinning.

Zijn wijsgerige opmerkingen waren geen theoretische bezigheid, geen spitsvondig redeneren, over waarden, klassenstrijd en broederschap.

Geen zoeken naar 'De Waarheid'. Het onverbreekelijke verband van het menselijke samengaan werd ons steeds duidelijker. Hier hoorden wij Confucius en Mencius. De paradoxale leringen van Lao-Tse.

Het mens-worden kan niet van buitenaf bereikt worden. Het kan wel gestimuleerd worden of afgeremd. Opvoeden en leren bestaat in het scheppen van gunstige gelegenheden. Het stellen van een juist persoonlijk voorbeeld.

De weg, het tao, is het onderzoek der tienduizend dingen, het recht maken van namen, van zelf kritiek, en zelf correctie.

Voor ons was het een geheel nieuwe vorm van anarchistisch denken. Onrust en verwarring zijn immers juist het gevolg van te veel bemoeienis met het natuurlijk verloop der dingen.

De weg van de individuele sociaal levende mens is met de stroom van het natuurgebeuren mee. Het betrachten van Woe-wei, niet-handelen, het niet-eigenwijs ingrijpen. Het zich onthouden van politiek en de kunst van camouflage. Alles is betrekkelijk. De drukdoende dwaasheid van de mensen maakt ons niet meer nijdig en opstandig. Het gaat er niet om, met wijsheid te koop te lopen of als maar weer nieuwe wetten op tafel te brengen.

De natuurlijke eenvoud en de kunst van het laag kunnen liggen werd ons door Li Tse duidelijk. Levensblijheid was het, levenskunst. Een rustig blijven bij het wisselende spel van maatschappelijke krachten. Geen aktieve bemoeiing met staatszaken. Maar een negatie van elke staatsvorm. Een loskomen en losmaken van waan denkbeelden. Geen speculatief ontwerpen, geen wissels op de eeuwigheid, maar een effectief ondergaan van de dag en nacht.

Een toegeven en meegeven, met een zich nu en dan terugtrekken uit de woelige beslommering van alle dag. Daarnaast een meedogenloze kritiek op alle schijnwaarden.

Wij zouden de wereld en ons korte bestaan eenvoudig kunnen doorleven. Aanvaardend de goede dingen en afwijzend de leuzen, de frasen. Zo ook de parades en de vlaggen die ons in macht willen doen geloven.

Is het niet zo dat de rechtvaardigheid ons niet door de buitenwereld wordt gegeven, maar dat het een eis is die de mens zich zelf stelt vanuit zijn eigen wezen? En zo Li Tse's anarchisme een evangelie was, zou het er toch een zijn van liefde. Want bovenal is liefde een positief antwoord op alle vragen die gesteld kunnen worden. Liefde is gerechtigheid en gerechtigheid is liefde. Bij enig nadenken zal zelfs de eenvoudige mens begrijpen dat met sociaal-anarchisme een levensopvatting wordt aangeduid, welke gekenmerkt wordt door de harmonische verbinding van twee strevingen. De verwezenlijking van het beginsel der kameraadschap, der broederschap en de verwezenlijking van het beginsel der individualiteit. Der Vrije persoonlijkheid.

Het leven vloeit voort in een ondeelbare stroom van de tijd. Maar dit leven heeft een ritme, een telkens terugkerende golfslag, een wisselgang van arbeid en rust. Wij wisten ons opgenomen in de Chinese manier van weten. Er is wisseling van dag en nacht, van komen en gaan. Van oogsten en maaien, van zaaien en plukken. Vreugde was het om de dingen zó te zien! Een stilzitten en wandelen, een rusten en weer verder gaan. Een zinvol zijn tussen geboren worden en vergaan.

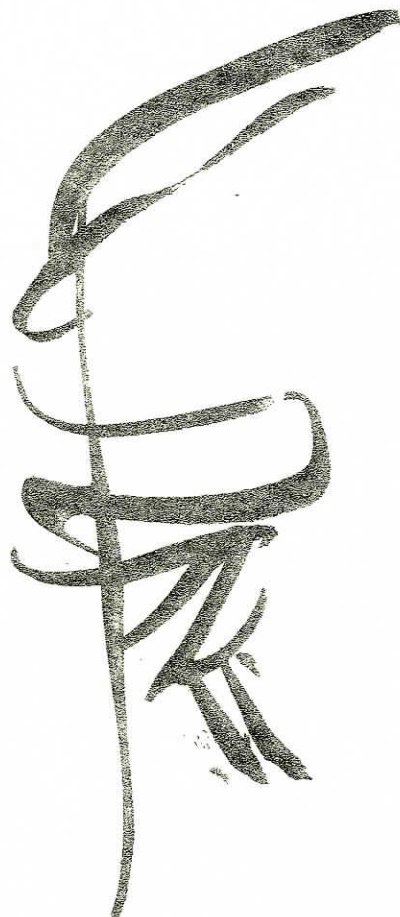
In een denkend doorleven ontplooit de mens zichzelf. Geeft hij aan het menszijn een zinvervulde diepte en maakt hij zijn voortdurende menswording tot een eigen, intrinsieke waarde.

Maar tegenover deze eigen-waarde stond weer de ontkenning van waarden. Het weten van alle betrekkelijkheid ! Georges Braque zegt niet voor niets op zijn tachtigste verjaardag: Ik heb een grote ontdekking gedaan, ik geloof aan niets meer. Voorwerpen bestaan voor mij niet meer, behalve als er tussen mij en hen een zekere overeenstemming voorhanden is. Wanneer men zo'n soort harmonie bereikt, komt men tot een geestelijk niet-zijn; ik kan dit slechts aanduiden als een volmaakte vredestoestand, waarin alles mogelijk en goed is. Het leven is dan een openbaring, een poëzie. Een schilder bereikt die poëzie alleen dan als het hem gelukt verder dan zijn talent te reiken en als het ware zichzelf te overwinnen, zoals bijvoorbeeld Rembrandt in zijn latere werken, Corot in zijn beste figuurschilderijen en dan natuurlijk Cézanne.

Het enige wat geldt, is dat wat niet verklaard kan worden.

En de dichter Greshoff schreef: Er is de stille, bezonken anarchie, die geen enkele waarde van welke aard ook erkent. De stille anarchie die past bij iemand die, in een lang leven van vele dwaasheden teruggekomen, volstrekt niets meer eerbiedigt of ook maar enigszins de moeite waard acht. Ten slotte komen we na aanvaarde leegheid van alles en een volstreckte twijfel, tot een welbewust nihilisme.

Li Tse geeft de liefde niet prijs, zoals ook Boeddha en Tao Tse deze niet prijs gaven. Onze taktvolle gastvrouw kwam uit haar keuken en zette een rose schaal met eigen gebakken koekjes op een rotantafeltje.

Met een welbewuste toewijding schonk zij ons geurende jasmijnthee.

Zij maakte waar wat in de Choeng-Yoeng staat: Ieder mens eet en drinkt, maar hoe weinig zijn er die de kunst verstaan om smakelijk te eten! Haar wijsheid was er een van versieren. Van het hier en nu vandaag.

De eerste deugd Jen, bracht zij met een gratie in praktijk, dat wij ons na lange tijd weer een mens onder mensen wisten.

Wij knabbelden van de overvloed aan warm baksel en dronken genietend uit de rijstkommen van de zoete aromatische thee.

Li Tse zette zijn boeken weg tussen de anderen, klopte zijn pijp uit en stopte hem opnieuw met grof gesneden tabak.

Toen plukte hij een geel fresiabloempje uit een boeket dat op de schoorsteen stond en stak het met een elegant gebaar in de zwarte haren van zijn jonge vrouw.

Zij beloonde hem met een kus en nam plaats op een gevlochten bankje nadat zij haar wijde en kleurige rok om zich heen gedrappeerd had. Een waaier met stranden, palmen, zonnen en vogels. Grote rookwolken blies Li Tse voor zich uit. Hij staarde dromerig naar het bronzen Boeddha-beeld.

Twee dingen kwamen uit zijn gesprek en zijn houding duidelijk naar voren: Het woe-wei, de leegte, het van-zelf-laten-gaan wat de dingen der wereld betreft. Het in-aktieve dus. En de aktie naar binnen gericht, zoals wij wel populair aanduiden met: Verbeter de wereld, begin bij je zelf. Een schijnbare tegenstelling; Yang en Ying ook hier weer.

In het dreunen van de tam-tams beluisteren wij de stilte, zeggen de Senegalezen.

In de stilte horen wij de ademing van de kosmos, fluisteren de Hindoes.

Aktie en in-aktie omarmen elkaar. Li Tse's gedachten waren een rechtmaken van namen, tot geen naam meer overbleef.

Een dartel, probleemloos aanvaarden ontmoeten wij bij hem.

Een blijmoedig door-filosoferen langs opgeworpen waarheden en dogmatische dijken.

In zijn anarchisme lag de spiraalnevel van Cannes Venatici naast de geur van bloesems en citroenen.

In het gelaat van zijn knappe vrouw zagen wij dan weer een Tahitiaanse, dan weer een Thibet-taanse, dan weer een Pakistaanse.

Nee, wij leden niet aan begoocheling. Wij ondergingen de subtiliteit van alle zijn op dit moment. Voltaire's sarcastische kop was nu geen schrille tegenstelling meer met de devote Kuan-Yin die schemerig in een nis peinsde. Het waren de twee aangezichten van het zelfde wezen: Mens! - U neemt mij hopelijk niet kwalijk, dat ik mij zo dichtterlijk heb uitgesproken, zei Li Tse ineens.

Kom, stopt u nog eens een verse pijp, pijproken is een goede bezigheid.

Een ieder heeft zo zijn manier van zeggen en dit is mijn manier.

Uw anarchisme is dit waarschijnlijk niet.

U zoekt het meer op het economische vlak, denk ik. Van mij hoorde u niets over federaties, productieschema's en kapitalistische uitbuiting.

Nee, ik propageer geen democratische ideeën. Ik propageer eigenlijk niets. Daar ik voor mijzelf weet dat dit geen enkele zin heeft. Ik geloof niet in wereldhervormende richtlijnen, zomin ik u kan voorschrijven of verbieden wel of geen gebruik van uw hormonen te maken.

Wel ga ik uit van de aanwezigheid in de mens van solidariteit. Op dit punt zullen wij elkaar niet misverstaan, neem ik aan. Het gaat bij u en mij om de mens-zelf. Om de drang naar vrijheid, maar ook om de discipline daarvan. Voor velen is vrijheid zoiets als onzedelijkheid, een vrijbrief voor wellust en overspeligheid.

Maar ons denken is over het algemeen niet kritisch genoeg.

En, zo vervolgde hij lachend, wij maken ons echt te druk om de evolutie die toch ondanks alles haar eigen gang gaat.

Ons egoïsme zal straks worden tot een verlangen naar veel te willen zijn, en niet zoals nu, om alleen maar veel te hebben.

Maar eerst moeten wij alles betwijfelen om te ontdekken.

Wij moeten ontdekken wat zelf-zijn eigenlijk inhoudt. Te gecompliceerd maken wij het leven. Te veel dingen vragen wij ons dagelijks af. Meer lachen moeten wij, meer genieten van een maaltijd.

Aan tafel moeten wij gaan zitten met Algerijnen en Eskimo's, met Spanjaarden en Kongolezen. De verschillen zijn niet zo groot als men ons wil doen geloven.

Maar zolang we het over grenzen en volken en gewoonten hebben, komen we niet veel verder. De tijd zal al deze barricaden opruimen.

Voor ons allemaal groeien er vruchten op deze kleine planeet. Voor allemaal is er voedsel en drank in overvloed.

Iedereen weet dit. Maar toch moeten wij zo nodig confereren in massale gebouwen over maatregelen tegen hongersnood en onder-ontwikkeling! Wij willen teveel indentificeren, te veel regelen en regeren over anderen.

Ons-zelf regeren met zelfkritiek, dat willen we niet, nog niet.

Te nauwkeurig stippelen wij een weg uit om te gaan voor onze medemens.

Zelf on-volwassen praten wij over infantiliteit bij onze burens.

Een goed humeur en een warm hart voor de ander, dat is de opgave, en een flinke dosis aarzeling bij elke aangekondigde waarheid!

Als een to-the-point zou ik de niet-gemakzuchtigen willen aanmoedigen: Ontdek het Leitmotiv van een Nietzsche, Confucius, Wright, Aurelius, Boeddha, Tolstoy, Stirner, en Madeleine Paz.

Ontdek dat éne woord: Liefde !

Noem mij gerust een moralist, ik antwoord u:

Ik ben anarchist, omdat ik logisch ben.

Nee, ik zeg het Stirner niet na, de strijd van allen tegen allen !

Herken de hoererij in jezelf en er zullen geen hoeren meer zijn: dit roept Lenny Bruce ons van het toneel toe. Een strijd van een ieder tegen zichzelf, daar gaat het om.

- Ik zie een vraag, zei mevrouw Tse.

Haar stem was even donker als haar huid en gaf ons associaties met een andere warme stem, die van Marpessa Dwan uit de film Orfeu Negro.

De vraag klonk als een gemeenplaats: wereldvrede.

O, daar kan ik kort in zijn, was Li Tse's antwoord: B i o l o g i s c h .

Vrede kan alleen maar verwezenlijkt worden, wanneer zwart en wit, geel en bruin elkaar ten huwelijk vragen, na de erkenning dat er geen rassen zijn, alleen mensen.

Maar dat komt immers vanzelf, we zitten momenteel midden in dit proces !

Ik beleef geluk wanneer ik een Hollandse man en een Arubaanse vrouw gearmd zie lopen op straat !

Want in dit simpele gebeuren ligt de oplossing. Het menselijke in ons is juist dat wij via het gewone biologische, menselijk zijn.

Dat is Jen: Mens-tot-mens-zijn. Want de mens is pas mens, indien hij in zich het vermogen om tot zijn medemens werkelijk medemens te zijn heeft ontplooid. Van deze Jen hebben wij allen weet, het is de potentie tot naastenliefde.

- Tse nam een penseel en een fles Oost-Indische inkt en zette met enkele forse lijnen de zwierigheid van zijn echtgenote op een vel papier. Even veegde hij met een pink een tussentoontje waar een diepe plooi viel...

Voor wij het wisten zagen wij deze hele avond in enkele sobere contouren voor ons. Waardiger en stijlvoller kon de dag niet besloten worden. Alleen biologisch kon de wereldvrede verwezenlijkt worden!

Elke jonge generatie kan het begin zijn van een nieuw tijdperk vol nieuwe ideeën.

Hij las ons voor uit een Indisch blad, Tong-Tong: Sinds de Grote Ontdekkingsreizen, die als geen andere beschaving een algehele omspanning hebben gebracht van de gehele aarde en een nauw contact tussen alle rassen en volken van alle windstreken, hebben miljoenen en nog eens miljoenen jonge mensen met verschillende huidskleur, verschillende geloof, verschillende zeden en gewoonten, elkaar gevonden in een nieuw verbond van rijper en wijder wereldblik.

En uit deze eerste vormen van jong en schuchter geluk zijn ten slotte geheel nieuwe vormen van cultuur gegroeid, die de vele verouderde conflicten overvleugeld hebben. Kolonialisme wijkt voor broederschap in het verlangen niet langer één elkaar, maar vooral van elkaar te leven. Het verlangen naar bezit maakt plaats voor verlangen naar begrip. Duizenden jaren hebben de behoudzuchtige volken en beschavingen elkander slechts ontmoet op het zwaard. Nu ontmoeten zij elkaar met de vriendenband en de huwelijksband. Li Tse rolde de penseeltekening op en gaf hem ons, Nee, hier waren geen drukkende levensraadsels, geen geheimzinnige coden of vage mystiek. Geen duf dogmatisme, wel natuurlijkheid en helder weten !

Anders gingen wij weg dan wij gekomen waren.

In het portaal kwamen wij de moeder van het buurmeisje tegen. Een statige, trotse koningin, met kort kroeshaar en een geverfde scheiding.

Een witte bloes spande strak over twee zwarte borsten en om haar brede heupen droeg zij een groene lap met rode en blauwe cirkels.

Zij groette ons op Afrikaanse wijze, met de lichte handpalmen naar ons toegekeerd.

Glimlachend brachten Li Tse en zijn vrouw ons tot aan de buitendeur.

Wij dankten de senora voor haar muzikale en culinaire gastvrijheid en drukten onze Chinese gastheer de vriendenhand.

Een harmonieus echtpaar verlieten wij: Een ingetogen concreet denkende man die slechts één antwoord had op alle vragen; Levensgeluk is de menselijke ervaring bij de beoefening der deugden!

Wij vragen ons wel eens af: Waarom worden vaak de besten onder ons vaak wreed weggenomen en blijven knoeiers en leugenaars leven? Het lijkt erop alsof er voor deugd geen verdienste is. En opeens beseffen wij dat er voor hoge deugd geen betaling, geen beloning nodig is, omdat de deugdzaamheid zelve het hoogste is wat een mens kan hebben. Daarom zal deugd steeds weer inspireren tot nieuwe deugd.

Via een voortuintje belandden wij in het geraas van een drukke verkeersstraat.

Dwaas en overspannen kwam ons dit gejaht voor! En toch, zo was de wereld. In deze maatschappij stonden wij allemaal: Li Tse, zijn Cubaanse levensgezellin, Turumbu, haar dochtertje en wij.

Lichtreklames flitsten aan en uit. Trams en auto's raasden voorbij; één bonte kermis en een luidruchtig carnaval was het leven.

Ergens lagen nu mensen geknield voor een steenen Kristus of een bronzen Shiwa. Ergens zaten moeders bij een wieg en zogen miniatuurmensjes aan een tepel.

Ergens werden op dit moment op snijtafels dieren opengesneden. Ergens werden in machtige fabrieken kanonlopen gegoten. Ergens werden wapens gezegend en priesters ingewijd.

Wij gingen een klein koffiehuis binnen en zetten ons aan een kale houten tafel.

Behoeftte hadden wij aan eenvoud en stilte om ons heen. En dat vonden wij in deze armoedige gelegenheid.

Wij bestelden koffie.

-Wat gij de macht hebt te zijn, daartoe hebt gij ook het recht, ik leid alle recht en alle berechting van mijzelf af; ik ben tot al dat gene gerechtigd dat ik machtig kan worden! Dit schreef eens achter zijn bureau de sigaren dampende Stirner.

Een mens is tot niets geroepen en heeft geen taak, geen bestemming, zomin als een plant of dier een roeping heeft. De bloem handelt niet overeenkomstig haar roeping wanneer ze zich volcindigt, maar ze wendt al haar krachten aan, om de wereld, zo goed zij kan, te genieten en te verteren. Zij zuigt zoveel sappen uit de aarde, zoveel lucht uit de ether, zoveel licht van de zon in, als ze bekomen en herbergen kan. De vogel leeft niet volgens een roeping, maar gebruikt z'n krachten, zo goed als het gaat: Hij grijpt kevers en zingt naar hartelust.

Li Tse had veel van de vrijmoedige, nuchtere Johan Caspar uit Bayrenth. Zoals hij ook iets had van Morgenthaler die lyrisch kon schrijven over Siamezen en Maleiers, in zijn jungle-boek. Maar toch domineerde in hem de klassieke Chinese levenshouding van: 'De wijze naar binnen en de koning naar buiten'. Hij vertegenwoordigde de innerlijke wijsheid van gerijpt leven-kunnen en van leven-weten.

Het inzicht van een Ragaz die zei: Ontmoet het kwade niet in zijn eigen sfeer, ontmoet de gemeenheid niet met gemeenheid, de leugen met leugen, de haat met haat, de zelfzucht met zelfzucht, maar beantwoordt de gemeenheid met adel, de leugen met waarheid, de haat met liefde.

Wij dachten aan Kropotkin, aan Bakoenine, aan Proudhon.

Wij moesten denken aan Pilatus die zijn handen waste in onschuld bij de uitspraak: Wat is waarheid.

Wat is ten slotte gelijk en wat is er waar? Waarheden zijn frasen, zei Stirner, en Lao Tse schreef: Waarheid is een paradox.

Het enige wat geldt, is dat wat niet verklaard kan worden, zei Braque.

Wij dachten ook aan die massale welgedane Milo, die in een ongedwongen houding zittend zijn enorme blote buik tentoonstelde in de gang van Li Tse's woning.

Spottend, begrijpend had hij ons toegegreijst !

Innerlijke rust, zelfspot en zinnelijk genieten in blank porcelein vervat !

Voor ons had Li Tse gelijk met zijn middenweg. Want het leven wordt beleefd in een voortdurend NU. Een NU in gedurige wisseling.

Om begrijpen gaat het. Om het door-hebben van elke betrekkelijkheid.

Om het niet-af willen zijn, om het niet-volmaakt willen zijn, om de volledige acceptatie van het on-doel-matige, doelstelling-loze.

Wij stopten voor de laatste maal die dag onze pijpen en verlieten zwijgend het koffiehuis. Buiten was de ergste drukte voorbij.

Boven onze hoofden, in een oneindige diepte, vonkten sterren.

Di neti lai nanga gowtoe siri ... dichtte de Surinamer Asjantenoe Sangodare.

Vannacht hangt de lucht vol gouden zaden ...

juni 1962

Geraadpleegde literatuur:
en aanbevolen boeken;

Ontmoeting tussen oost en west,
door: Kwee Swan Liat.

-
Gandhi's leer,
door: Prof. D.S. Sarma.

-
De enige en zijn eigendom,
door: Max Stirner.

-
Geschriften van Santayana.

-
Gedachten van Heraklitos,
Over de natuur.

-
Tao Te King,
vertaling: E.J. Welz.
vertaling: J.A. Blok.

-
Totem en Taboe,
Sigmund Freud.

-
Anarchisme,
door: Dr. P. Eltzbacher.

-
Zwarte kracht,
door: Richard Wright.

-
De kleur-barrière,
door: Richard Wright.

-
Wij slaven van Suriname,
door: A. de Kom.

-
Het sociaal anarchisme,
door: Alexander Berkman.

-
Omdat ik zwart ben,
door: Madeleine Paz.

-
Tong-Tong, Onafhankelijk Ind. Tijdschrift.

Recht voor Allen, Anarchistisch tijdschrift.

God en de Staat,
M.A. Bakoenine.

-
Volkenkunde van
Belgisch Kongo,
Prof. Dr. J. Maes.

-
China,
Elizabeth Seeger.

-
Het rassenvraagstuk in onze tijd,
Dr. P. J. Waardenburg.

-
Het avontuur van
moeder aarde,
Hartmut Bastian.

-
De nieuwe wereld
van de Afrikaan,
Albert von Haller.

-
Levenswijsheid met een
glimlach, Lin Yu Tang.